

Gergely Orsolya

The Hungarian Csango of Moldova

Recenzió Pozsony Ferenc: The Hungarian Csango of Moldova¹ című könyvéről

Pozsony Ferenc *The Hungarian Csango of Moldova* című könyve 2006-ban egy egyesült államokbeli kiadónál látott napvilágot. A csángó motívummal kívül-belül teleszótt könyv tulajdonképpen „csomagolásá”-ban hoz újat: igen jelentős mérföldkőnek tekinthetjük azt, hogy egy erdélyi magyar, moldvai csángókkal foglalkozó néprajzkutató könyvét angol nyelven olvashatjuk. És nemcsak mi, hanem minden Kelet-Európa, avagy kulturális antropológia és néprajz iránt érdeklődő, bármilyen anyanyelvű Olvasó. Csermely Péter gondozásában tulajdonképpen Pozsonynak egy korábban ismert munkája született meg világnyelvi kiadásban. Ez természetesen nemcsak a szerző népszerűsége növelése szempontjából jelentős, hanem a téma és diskurzus népszerűsítése tekintetében is fontos megvalósítás. A könyv deklarált módon a moldvai csángó közösség történetébe kíván betekintést engedni, leírva ezen társadalom tradicionális kulturájának dimenzióit. A szerző neve minden szakmabeli avagy laikus érdeklődő számára is garanciát ígér, hogy mindent meg fogunk tudni a moldvai csángókról, amit tudni lehet és érdemes erről a népcsoportról. És ezt az ígéretet a kilenc fejezet során be is váltja Pozsony.

A Buffalo–Torontó-beli Corvinus Kiadó gondozásában megjelent könyv kilenc plusz egy fejezetre tagolva enged bepillantást minden olvasói réteg számára a „csángótéma” tudományos, adminisztratív és politikai legitimitásába, a csángó közösség történelmébe, életébe, hitvilágába stb. Tulajdonképpen kilenc fejezet, amit egy tekintélyes előszó vezet be. Az előszó – noha hiányolhatjuk belőle a személyes hangvételt, vallomást a csángó kultúra melletti elköteleződésről, a témában tett jelentős munkásságról stb. – egy néprajzoshoz illő és Pozsonyt igazoló aprólékos, teljességre törekvéssel kapunk képet a csángókról: a területről, ahol élnek, népcsoportjuk és nevük eredetéről. Az enciklopédikus áttekintés során a szakmabeli vagy kvázi szakmabeli számára is felelevenedik vagy összeáll a kép, az érdeklődő, talán idegen nyelvű olvasó pedig átfogó – bár néhol nehezen követhető történelmi bonyodalmakkal teleszótt – freskót lát erről a Kelet-Európában élő népcsoportról. A kilenc fejezet során Pozsony Ferenc pedagógushoz illő módon kijáratja az olvasóval a csángóiskolát.

Első lecke – történelemóra: a magyarok és a magyarok szerepe Moldova történetében. A legterjedelmesebb fejezet, melyben a szerző többet tesz, mint amennyit a könyv fel szeretne vállalni: a régió történelmét írja le terjedelmes forrásanyagra támaszkodva; birodalmak és hatalmak uralmát és alkonyát, uralkodók és rendeletek befolyását, kultúrák hatását és nyomaikat ismerheti meg az olvasó. Mindezt a moldvai csángó közösség szemszögéből megvilágítva.

Második lecke – a vallás mindenk fölött. A második legterjedelmesebb fejezet arról beszél, amiről talán leggyakrabban esik szó moldvai csángókról szóló bárminemű diskurzusban. Mint tudjuk, a római katolikus vallás megtartása és gyakorlása, az ehhez való ragaszkodás, mely a közösség identitásának legfontosabb ismérve, de a közösség elhatárolásában, a többségi társadalom általi megbélyegzésének is legfőbb eredője. Természetesen a történelemlecke itt is foly-

1. Ferenc Pozsony 2006: *The Hungarian Csango of Moldova*. Buffalo–Toronto: Corvinus Publishing

tatódik, ami teljességgel indokolt is, hiszen a népcsoport történelme, vallása által leginkább meghatározott. Még ma is.

Harmadik lecke – mit kell tudni az identitásról? A szerző szerint a legtöbb csángó közösség egy úgynevezett középkori értelemben vett identitást mondhat magáénak: inkább etnikai, mint nemzeti identitástudatról beszélhetünk a csángók esetében, egyfajta közös rítusokon, szokásokon, nyelven, kultúrán, vallási és erkölcsi hagyományon nyugvó csoportkohézióknak tekinthető.

Negyedik lecke – magyar irodalom óra. Ebben a fejezetben arra világít rá a szerző, hogy milyen szerep tulajdonítható a magyar nyelvi kultúrának. Gegő Elektől Erdélyi Zsuzsannáig számos néprajzkutató nevével találkozhatunk, akiknek neve és munkássága kapcsolatba hozható a csángó kultúrával. Itt az olvasó a magyar nyelv és magyar kultúra meghatározó hatására kap elégséges bizonyítékot, illetve megismerheti a csángók hiedelem- és szokásvilágát.

Ötödik lecke – dialektustan. A szerző állítása – a szisztematikus lingvisztikai kutatásokra alapozva –, hogy az archaikus, középkori nyelvi emlékeket őrző magyar dialektus még mindig fellelhető a moldvai csángó falvakban. Bemutatásra kerül a három nagyobb csángó nyelvjárás-csoport: az északi (Románvásár környéki falvakban: pl. Szabófalva, Újfalú, Kelgyest), a déli (Bákótól délre fekvő falvakban: pl. Trunk, Gyoszény, Szeketura) és a székely csángó nyelvjárás (Aranyos-Beszterce, Tatros és Tázló folyók völgyében). Ugyanakkor igen szemléletes statisztikai adatokat is kapunk a római katolikusok és a magyar anyanyelvűek számának párhuzamos alakulásáról, melyek során az olvasó a több évszázadon keresztül az oralitásban őrzött nyelv elvesztődéséről, azaz a lingvisztikai asszimilációról kap objektíven negatív képet.

Hatodik lecke – identitás és modernitás. A cím szerint kicsit többet várnánk, olvasnánk a modernitási folyamatokról, ehelyett inkább egy folytatást kapunk az identitással és az anyanyelv elvesztésével kapcsolatos „leckéből”.

Hetedik lecke – gazdaságtan. Gazdasági valóság régen és napjaink moldvai csángó közösségében. A Románia egészét érintő gazdasági átstrukturálódások ezen szűkebb régiót is természetes módon érintették, erről kapunk képet. A mezőgazdaság mint megélhetési, de nem gyümölcsöző ágazat kerül bemutatásra, illetve szó esik az utóbbi évtized egyik gazdasági gyakorlatáról, a külföldi munkavállalásról. Az Olvasónak ismét támad egy hiányérzete: talán kíváncsi lett volna a csángó háztartások mindennapi túlélési technikáira és szervezésére egy bővebb kifejtésben is.

Nyolcadik lecke – társadalomtan. Ez az első fejezet, mely több alfejezetre tagolódik, és ezen alfejezetek mindenike egy bizonyos, a csángó társadalmi berendezkedés valamely dimenzióját világítja meg. Így igen izgalmas körképet kapunk a csángó falu társadalmának intézményrendszeréről, társadalmi rétegződéséről és átstrukturálódásáról, generációk és nemek közti viszonyrendszerekről, az erkölcsről és „törvényről”, azaz a formális és informális érték- és szabályrendszeréről.

Kilencedik lecke – legitimitástan. A könyv zárófejezete egy igen jelentős megvalósítás a szerző részéről ötlet gyanánt is. Pozsony Ferenc ebben a fejezetben alfejezetekbe csoportosítva összegzi azon próbálkozásokat, melyek politikai, civil, hivatalos és nem hivatalos szinten történtek a csángó nép és kultúra legitimitása érdekében, illetve a helyzet valamilyen szintű, irányú befolyásolása érdekében. Olvashatunk az intézményépítésről (a csángó képviselő terén), próbálkozásokról a magyar anyanyelvű oktatás bevezetéséért, a vallási liturgia „magyarosítási” kísérleteiről, országos és nemzetközi politikai szerepvállalásokról. Talán ez volt a könyv legizgalmasabb fejezete – ugyanis ez a fejezet a hétköznapi valóságba emeli át mindazon lexikális ismerethalmaz szerepét és fontosságát, amit a korábbi fejezetek során „megtanulhatott” az olvasó.

A leckéről Pozsony Ferenc gondoskodott. A többi az olvasón múlik. Mert a könyv célja csak egy téma, a moldvai csángók iránti bárminemű érdeklődés felkeltése és az eddigi feltárások enciklopédikus összegzése. Ezután már az olvasón áll, hogy keresni fog több kisebb, egyes adott témával, jelenséggel foglalkozó, egyre több fiatal kutató terepmunkájának eredményeként (is) született, igen mélyre ásó, a moldvai csángók hitvilágát vagy megélhetését leíró antropológiai-szociológiai tudományos írásokat. Vagy megelégszik azzal, amit ebből a könyvből megtudott ezen népcsoportról. Az érdeklődés felkeltése viszont mindenképpen célt talál ezzel a könyvvel.

Felkiáltó jeles kisebbségi lét – talán így összegezhethetnénk a szerző attitűdjét és hangvételét mindazzal kapcsolatban, amiről beszél. Annak a több évszázados, sokrétű elnyomásban szocializált csángó népcsoportnak a bemutatása, amelyről lehet hogy semmit, keveset vagy épp sokat tud a magyar vagy nem magyar olvasó, de amelyről ezek után már nemcsak tudni fog, de állást is tud foglalni. Bármiről is beszéljen Pozsony, a politikai, vallási, kulturális kisebbségi lét körvonalára erőteljesen érzékelhetővé válik az olvasó számára. És talán ez egy igen jelentős hozadéka ennek a kiadványnak. Nem a szeretetteljes sajnálkozás, nem ökölbe szorított kiabálás, hanem az objektivitás által átszőtt tudományos leírás, melyben a kutató is állást foglal.

Ha kritikát akarnánk megfogalmazni, talán az lenne, hogy magyar olvasónak íródott. Ez nem jelenti azt, hogy a magyar történelemben és kultúrában egyáltalán nem jártas olvasó számára nem áll össze egy teljes kép, hogy ne lenne érthető a hosszas történeti betekintő és beidézett forrás indokoltsága és fontossága. De talán nehezebben. Számunkra természetesen maximálisan érthető a bizonyítás fölöttébb indokolt volta és a történelmi előzményekre való kitérés, mivel azok meghatározó volta közismert. Ennek ellenére izgalmas olvasmány lenne egy nem magyar anyanyelvű és nem magyar kultúrával átítatott olvasó kritikája. Feltehetően teljesen más dolgok ragadnák meg figyelmét, mint amit a szerző, vagy amit mi, a témában érdekelt olvasók jelentősnek tartunk. Ennek ellenére tudományos szempontból (is!) érdekes lenne, hogy teljesen kívülről szemmel milyen olvasata lehet ennek a megvilágításnak.